నేనే అపరాధిని

శ్రీమతి కనుపర్తి వరలక్ష్మమ్మగారు

'రుక్మిణీ! ఇల్లు కుదిరింది రేపు ఉదయమే మన మాయింటికి వెళ్లాలె: సామాను సర్దుకొని సిద్ధంగా ఉండు, అనినాడు గోపాలరావు యింటికి రాగనే. 'ఏమీ. యిల్లు కుదిరిందా? గచ్చుయిల్లేనా? దొడ్లో బావి ఉన్నదా? బావి వంటయింటికి చేరువేనా? పాకీదొడ్డికూడ ఉన్న దేమో చూచారా? లేకపోతే యిబ్బంది. యిరుగుపొరుగు వాళ్లు మంచివాళ్లేనా?' అని గుక్కతిప్పకుండ ప్రశ్నించినది రుక్మిణి.

'ఆ- ఇల్లు గచ్చుయిల్లే. బావీ దొడ్డీ ఉన్నవి. ఇరుగుపొరుగు ఆడవాళ్లు మంచివాళ్లో చెడ్డవాళ్లో నాకు తెలియ'దన్నాడు. గోపాలరావు నవ్వుచు.

'అద్దె యేమాత్రము?'

'ఎనిమిదిరూపాయలు'

'అబ్బా! ఇక్కడకంటె మూడు హెచ్చా!కష్టమే.

'అవును, ఏమిచేయను? నీవు ఈమట్టికొంప అలుక్కోలేక అవస్థపడుతుంటే చూడ లేక మతి మందు తగిలించుకున్నాను. అప్పుచేసైనా ఆడదానిని సుఖపెట్టాలెనని ఈకాలపు సామెత.'

'ఊరిక నామీద నెపం పెడతారు కాని మీకు మాత్రం యీయిల్లు బాగాఉందా యేమిటి? ఈ పందికొక్కకన్నాలు చూచి నాకంటె మీరే ఎక్కువగా విసుక్కుంటున్నారు. మీకోసమే అనుకోరాదూ!'

'నాకేమి, పగలు పదిగంటలకు కచ్చేరికి వెళ్లితే సాయంత్రం ఏడుగంటలకుగాని కొంపకు రాను. ఈ యిల్లు ఎట్లా ఉంటే నాకేం బాధ? ఎల్లప్పుడూ ఉండేదానవు నీవూ. నీకోసమే యీయిల్లుమార్చడం. చిగురుటాకులవంటి నీ మెత్తనిచేతులతో పేడా మన్నూ పెట్టి యిల్లు అణచి అణచి అలుకుతుంటే నా చేతులతో రుద్దినట్లు నా కెంతో బాధగా ఉంటున్నది. అందువల్లనే మనకొచ్చే ఏభైరూపాయల జీతంలో పిల్లలు, మనము తిండి తినగా నెలనెలా ఎనిమిదిరూపాయలు ఎత్తియియ్యడం కష్టమైనా, నీ శ్రమ చూడలేకనే యిల్లు కుదిర్చాను. ఇంకా వేడినీళ్లకు చన్నీళ్లు తోడుగా ఏటా మాన్యంమీద రెండువందలు వస్తున్నాయి కాబట్టి ఈమాత్రం అవకాశం చిక్కింది. లేకపోతే ఎంచేస్తాము?

పెనిమిటి ప్రేమపూర్వకభాషణములకు రుక్మిణి పొంగిపోయినది.

ఆరాత్రి ఏ రెండుజాములు నిద్రపోయిరో కాని, మిగిలిన కాలమంతయు క్రొత్తయింటికి పోయే యత్నములోనే సతీపతులు గడపినారు.

తెల్లవారగనే గోపాలరావు బజారుకు వెళ్లి మూడు ఒంటెద్దు బండ్లను తీసికొనివచ్చినాడు. రెండు బండ్లలో సామాను వేసినారు. ఒకబండిలో కొద్దిగా సామాను పెట్టుకొని, ఎడబిడ్డను పక్కనూ పసిబిడ్డను ఒడిలోనూ కూర్చుండబెట్టుకొని రుక్మిణి కూర్చున్నది.

బండ్లు క్రొత్తయింటికి చేరగానే భార్యతో 'సామాను నేను యింట్లో వేయిస్తాను; వంటప్రయత్నము చేయ' మన్నాడు గోపాలరావు.

'అవును కచ్చేరిరోజుకూడాను' అని రుక్మిణి వంటవస్తువులు మాత్రము చూచుకొని వంటచేయుటకు వెళ్లినది.

గోపాలరావు సామాను యింటిలో వేయించి బండ్లవాండ్లకు బాడుగ యిచ్చి పంపివేసి పదివేలరూపాయలు కర్చుపెట్టి కట్టించుకొన్న యింట్లో ప్రవేశించినట్లుగా సంతసించినాడు. ఇల్లు అనుకూలమైనదిగా నుండుటచేత రుక్మిణికూడ చాలసంతోషించినది. బస్తీలలో అనుకూలమైన యిల్లు లభించుట నిజముగా బ్రహ్మానందకరమైన విషయమేగదా.

సకాలమున వంటజేసి పెనిమిటికి భోజనము పెట్టి కచ్చేరికిబంపి,తరువాత పిల్లలకుబెట్టి తానుగూడభోజనము చేసి, నట్టింటబడియున్న సామానులు సర్దుకొనుటకు రుక్మిణి

ఆరంభించినది. సాయంత్రము నాల్గుగంటలవరకు అదే పనిని చేయుచున్నను సర్దుబాటు పూర్తికాలేదు. కాన రేపు చేయవచ్చునని రుక్మిణి ఆ పనిని అంతటితో నాపి సందెపనులు తీర్చుకొని మడిగట్టుకొనుటకు సిద్ధమగుచున్నది.

ఇంతలో గోపాలరావు కచ్చేరినుండి వచ్చి, రుక్మిణీ! సామానులేమి సర్దుతావు. పెట్టె సర్దుకో' అనినాడు నవ్వుచు. అదేమిటనినది రుక్మిణి. "మీ చెల్లెలు పెద్దమనిషైనదట. 'మాఅమ్మాయిని వెంటనే పంపగోరెదను. ఇంట్లో ఎవ్వరూ లేరని మీకు తెలుసును గదా' అని మీ నాయనగారు"

"ఉత్తరము వ్రాసినారా?"

"కాదు, తంతి నిచ్చినారు."

"అవును, యింట్లో ఎవరున్నారు?" అని రుక్మిణి తల్లిని దలచి కన్నీరు నించినది.

గోపాలరావుకు భార్యకన్నీరు చూడగనే జాలి వేసినది. "ఈరాత్రికి బహుశః మనిషికూడ రావచ్చును. రేపుదయమే వెళ్లుదువుగాని విచారపడకు" అనినాడు.

"వెళ్లుటకేమి, వెళ్లుతాను; అదికాదు నా విచారము. ఈ అడ్డుకూడా తీరింది-ఇకవాళ్లుంచరు. ఇక మా నాన్నే గంజి కాచుకోవాలె. మా అమ్మ మా నాన్ననూ, మమ్మన్నీ గూడా పక్షులనుచేసి విడిచిపోయింది" అనినది రుక్మిణి కన్నీళ్లతో.

'చాలు చాలు నీ పిచ్చి; పదేండ్లనాడు పోయిన తల్లికోసం యిప్పుడేడు పేమిటి'

"ఎప్పుడూ ఏడుపే. తల్లికొఱత సామాన్యపు కొఱతా? తల్లి లేకపోతే పుట్టింటిసుఖమే లేదు. అందువల్లనే గదా తల్లి ఉంటే పుట్టిల్లు; పాలుంటే పరమాన్నము అంటారు?"

"అవునుగాని, పిల్లలకు అన్నము పెట్టావా?"

"ఆ, ఇందాకనే పెట్టాను."

"సామానులు చక్కపెట్టావు; తలా దువ్వుకొన్నావు; పిల్లలకు అన్నమూ వండిపెట్టావు. అప్పుడే మడికూడా కట్టుకున్నావు. నీవూ ప్రయాణ ప్రయత్నంమీదనే ఉన్నట్టున్నావు చూస్తే."

"అయ్యో, నాకేం తెలుసు, ఇట్లా టెలిగ్రాం వస్తుందని-నేను కలగన్నానా?"

"కలగన నక్కర్లేదు. మీ ఆడవాళ్లు ఎప్పుడూ పుట్టింటికి వెళ్లే ప్రయత్నములోనే ఉంటారు. ఈ విషయంలో మీకు దివ్యదృష్టి ఉన్నది."

"బాగానే ఉన్నవి మీ మాటలు" అని, రుక్మిణి పక్కున నవ్వి, "ఎక్కడ సామాను లక్కడ ఉన్నవి. ఈ యిల్లు వదిలిపోవడ మంటే నాకు ఎట్లాగో ఉన్నది. మీ రిట్లా హాస్యంచేస్తారు" అనినది.

"అవును. యిప్పుడు నీ మనస్సులో ఎట్లా ఉన్నదో నాకు తెలుసును. ఈపాటున రెక్కలుకట్టుకొని వెళ్లి మీ చెల్లెలివద్ద వాలి, ఆపెద్దమనిషైన పిల్లకింత చిమ్మిలి పెట్టి నీ వింత తినాలె"నని ఉన్నది.

"మీ హాస్యాలకేమి. మా చెల్లెలినీ నన్నూ చూస్తే మీ కెప్పుడూ నవ్వులే. మీతో మాట్లాడుతుంటే నాకు వంటకు పొద్దుపోతుంది."

"అవునవును-వెళ్లు. ఈ పూటైనా యింత కమ్మని కూరా, గాటైన చారూ చెయ్యి. రేపటినుండి నా అవస్థ ఉండనే ఉన్నది, సుబ్బమ్మహోటలులో. ఉడకని ముక్కలూ, కాగనిచారూ, ఉనీ రుచీలేని భోజనము."

"అవును-ఇల్లు కదులుదామంటే మీకు భోజనానికి యిబ్బందనే నాకు దిగులు."

"అవునులే కాని"అని పిల్లవాని నెత్తుకొని గోపాలరావు వాకిలిలోనికి వెళ్లినాడు.

౨

రాత్రి ఒంటిగంట బండిలో వారనుకొనినట్లే రుక్మిణిని తీసికొనిపోవుటకు ఆమె పెదతండ్రి కొమారుడు వచ్చినాడు. ఉదయముబండిలో గోపాలరావు భార్యాబిడ్డలను పంపలేక పంపలేక పంపినాడు. గోపాలరావు చాల మంచివాడు; భార్యానురాగముగలవాడు; సరసుడు;

చచుపుకొనినవాడు. విశేషించి హాస్యాలాపప్రియుడు. కాని కొంచెము తొందరపాటు స్వభావము కలవాడు. కాన ముందువెనుక లరయక శీఘ్రముగా కోపమును, మనోవ్యాకులమును చెందుచుండును. కాని రుక్మిణి వచ్చినతరువాత తన సాధుప్రవర్తనముచే సమయోచిత సపర్యలచే నాతని సంతుష్టిపఱచి ఆతని ఆత్రభావమును వెలువడకుండ చేసినది. రుక్మిణి కాపురమునకు వచ్చిన ఆఱు సంవత్సరములనుండియు ఆ సతీపతు లిద్దఱిట్లే యన్యోన్యానురాగముతో సుఖమైన కుటుంబ జీవనము చేయుచున్నారు.

భార్యాబిడ్డలను రైలులోని కెక్కించునప్పటికి గోపాలరావుకు నిజముగా కనులకు నీరే క్రమ్మినది. పెనిమిటి వదనము చూచి రుక్మిణి జాలిచెంది, పదిదినముల కంటె యెక్కువ యుండనని నమ్మబల్కి రైలునెక్కినది.

గోపాలరావు యింటికి వచ్చినాడు. భార్యాబిడ్డలు లేకపోవుటచే యిల్లు దోబూచిగానుండి విచారము గొల్పినది. అచ్చట నొక్కక్షణమైన నిలుచుటకు గోపాలరావుకు మనస్సు గొల్పలేదు. వెంటనే ఉత్తరీయమును బుజముపై వేసుకొని తలుపుకు తాళము పెట్టి యే స్నేహితుని యింటికో వెళ్లిపోయినాడు.

రాత్రిభోజనముగూడ చేసిన తరువాత తొమ్మిది గంటలరాత్రికి గోపాలరావు మరల యింటికి వచ్చినాడు. దగ్గిరనున్న ఎలక్ట్రిక్ లైటు సాయముతో తలుపు తాళము తీసి లోనికి బోవగనే కాలికేదో తగిలినట్లయి గోపాలరావు ఉలిక్కిపడి చూడ అది ఒక పెద్ద కాగితపు కవరు. గోపాలరావు లాంతరు వెలిగించి చూచినాడు. దానిపై నెవరి పైవిలాసమును లేదు. లోపల బరువుగా నున్నట్లు తోచుటచే ఏమి కలదోయని చించి చూచినాడు. బి. వి. కృష్ణారావు, స్పెషలుడ్యూటీ యిన్స్పెక్టరు, రేపల్లె, గుంటూరుజిల్లా-అను పైవిలాసము వ్రాయబడినపది రెండు అణాకవరులును ఒక చిన్న చీటియును నున్నవి. ఆ చీటి యందిట్లు వ్రాయబడియున్నది:—

ప్రియా,

ఈ పాడు స్పెషలుడ్యూటీ యెందుకు వచ్చినదో కాని, నిన్ను వదిలి పెట్టియుండడము నాకు చాల విచారముగా నున్నది. విధిలేక వచ్చితిని. నాకు ప్రాణమంతయు నీమీదనూ, బొంది యిచ్చటను నున్నవి. ఏమి చేయను? ఉద్యోగధర్మ మట్టిది. నీవు పోస్టాఫీసునుండి కవరులు తెప్పించుకొనుట కష్టమగునేమోనని డజను అణాకవరులు పైవిలాసముగూడ వ్రాసి పంపినాను. ఇవి జాగ్రత్త పెట్టుకొని తఱచు ఉత్తరములు వ్రాయ గోరెదను.

బి. వి. కృష్ణారావు.

ఆ ఉత్తరమును జూచి "ఎవ డీ కృష్ణారావు? ఇతని ఉత్తరములు నాయింటి కెందుకు వచ్చినవి?" అని నిర్ఘాంతపోయినాడు గోపాలరావు. ఉత్తరక్షణముననే గోపాలరావు హృదయమున అనేక దుర్భావము లుదయించినవి. తన ప్రియభార్యయైన రుక్మిణి యెడల బలితంపు అనుమాన మొదవినది భ్రాంతుడైనాడు. మతి చెడినది. విహ్వలహృదయముతో, 'హా రుక్మిణీ! ఎంతమోసము చేసితివి! ఎంతఘాతుకమున కొడిగట్టితివి! బి. ఏ. అని ఆశించితివా! ఇన్స్పెక్టరని మోజుపడితివా! నీ మన్నన లన్నియు కపటములేనా? నీ ప్రేమప్రకటనమంతయు బాహ్యనటనమేనా? నీ సాధువర్తనమంతయు దొంగవేషమేనా? హా! నారీహృదయ మెంత అగాధము! ఎంతవిషపూరితము! ఎంత దుర్జ్ఞేయము! హంతకునిహృదయమునైన నెఱుగవచ్చును; చోరుని చిత్తమునైన గ్రహింపవచ్చును: కామి నీహృదయకపటమును మాత్రము గ్రహింపనశక్యము పరపురుషాసక్తవగుటకు, రుక్మిణీ! నేను నీకేమి యపకార మొనర్చితిని? ఏమి యనాదరణ చేసితిని? నా సర్వస్వము నీవేనని నీపైగాఢానురాగము కలిగియుంటినే! నా యక్కఱలనైన తగ్గించుకొని నీకోర్కె లీడేర్చుచుంటినే. ఆ యభిమానమైన నీకు లేకపోయెగా! ఏమి నా యూహ! సుగుణశీలయగు నా రుక్మిణి యిట్లు చేసియుండునా? అక్రమముగా నామెపై దురూహపడుచుంటినేమో? దురూహ యెట్లు? "ప్రియా" అని ఆ దుష్టుడు చేతులార వ్రాసిన యుత్తర మెదుటనేయున్నదిగదా. "తఱచు ఉత్తరములు వ్రాయవలెనట! ప్రాణమంతయు నిక్కడ, బొంది యక్కడ నున్నవట" కవరులు పోస్టాఫీసునుండి వచ్చుట కష్టమని అణాకవరులు పంపెనట. అవి జాగ్రత్తగా దాచవలెనట. ఎంతవివరముగా వ్రాసినాడు. ఇన్ని పై విలాసములు

వ్రాసినకవరులు పెద్దకవరులోపెట్టి దానిపై పేరు వ్రాసినాడుకాదు. ఎంత దొంగముండాకొడుకు, అయ్యో! ఇంత పాపిష్ఠి ఉత్తరమును కండ్లార గాంచినమ్మకుండు టెట్లు? ఛీ! ఇట్టి యిల్లాలి నేలుటకంటె బ్రహ్మచారిత్వము లగ్గు. సన్యాసము మేలు. మృత్యువే యుత్తమము. ఆ పాపాత్మురాలి మొగము నిక చూడరాదు. ఒక ఉత్తర మాదుష్టురాలి కిప్పుడే వ్రాసి పాఱవేసి హాయిగ నుందును. దాని పాపఫల మదియే యనుభవించును."

కోపతీవ్రతచే గోపాలరావు అప్పుడే యొక ఉత్తరమును వ్రాసి సమీపముననున్న తపాలాపెట్టెలో వేసి వచ్చెను. నూరు సుగుణము లున్నను నవి రాణించుటకు బహుకాలము పట్టును కాని యొక్క దుర్గుణ మున్న నది క్షణములో పొడసూపి కొంపలు కూల్చివేయును.

3

పగలు మూడుగంట లైనది. ఊరిలో పిలువబోవుటకై నాత్రపడుచు రుక్మిణి జడవేసికొని పిల్లలకు తలదువ్వుచున్నది. ఇంతలో సమర్త పెండ్లికూతురైన సీత "అక్కయ్యా, బావవద్దనుండి ఉత్తరము వచ్చినది. నాన్న నీకివ్వమని లోపలికి బంపినారిదుగో" అని అక్క చేతిలో బెట్టినది. "మీ బావగారికి రైలుయెక్కించినది మొదలు జాబులు వ్రాయుటే పని. నాన్నమాట కాదనలేక పంపుతారు గాని మేము లేకపోతే వారికి దిన మొకయుగము ముఖ్యముగా హోటలుభోజనము చేయలేక కొంత ఆత్రము" అని నవ్వుచు చెల్లెలిచేతిలోని కవరునందుకొని చింపుచు గదిలోనికి వెళ్లినది రుక్మిణి. తన సుఖమయసంసారమున కది యశనిపాతమనియు, తన పరమసాధ్వీత్వమున కది గొడ్డలివ్రేటనియు, తన యకల్మషచిత్తమున కది విషదగ్ధశల్యమనియు, పాపము, రుక్మిణి భావించి యుండెనా? లేదు. సరసములై, మృదులములై, ప్రేమభావ భరితములై, హాస్యరసపూరితములై యొప్పెడు మనోజ్ఞశబ్దజాల శోభితంబగు ప్రాణేశ్వరుని స్వహస్తలిఖిత లేఖయే యని తలచినది కాని, అది కాదు ఇది. అలనాటి లేఖ లమృతసన్నిభములు. ఇది హాలాహలతుల్యము. రుక్మిణి నిశ్శంకముగ లేఖ విచ్చి చూచినది. వెంటనే, 'అయ్యో! ఎవ డీకృష్ణారావు! కలనైన చూచి యెఱుగనే'

అనుచు గాలితాకుడుకు నల్లలనాడు తీగవోలె శరీర మాపాదమస్తకము కంపింప రుక్మిణియు, నుత్తరమును నొక్కమాఱే నేలగూలినారు. ఏదియో పనితొందరలలో నుండుటచే రుక్మిణి పాటెవ్వరును జూడనే లేదు. కొంతసేపటి కవరికైతో శ్యపచారములు లేకయే రుక్మిణి తెలివొందినది. తన పెనిమిటి వ్రాసినదేనా యని పరీక్షించి చూచినది. సందేహము లేదు. అతనిదే దస్తూరి. "అయ్యో! ఎట్టిదారుణాపనింద తలపై బడినది! ఇంకొకటి ఇంకొకటి గాదే. మనసునసైన తలపరాని, వాక్కునసైన నుచ్చరింపరాని, చెవినైన వినరాని యపనిందే! మొగము చిన్నబోయి, కన్నులు చెమ్మగిల్లుచుండ, నెంతయో దుఃఖముతో నిన్నగాక మొన్న, పంపలేక పంపలేక నన్నంపిన నా పెనిమిటి యింతలో యింత యనుమానమున కెట్లు లోనయ్యెను? నన్ను పరీక్షించుట కిట్లు వ్రాసియుండరు గద! రామ! రామ! ఎప్పుడును లేని పరీక్ష లిప్పు డెందులకు వచ్చెను? వారికి నాపై పరిపూర్ణ విశ్వాసమే! గాఢానురాగమే! అయిన ఇట్లేల వ్రాసిరి? వారు నాపై నీవిధముగా దురభిప్రాయపడుటకు కాక తాళీయముగా బలీయమగు నాధారము లేవైన జిక్కియుండవలెను. అయ్యో, చిక్కియుండవలెనని నా యూహ లేల? చిక్కినవనియే గదా వారు వ్రాసిరి! ఎట్లు లభించియుండును? అనుమానము లేనిచోట ఆధారము లెట్లు చిక్కినవి? అయ్యో! ఏమిదారి! నా ప్రాణపతికి గాని నా కీజన్మ మెందుకు? ఈప్రపంచ మెందుకు? ఈ బిడ్డలెందుకు? ఏ నూతిలోనో, గోతిలోనోపడి ప్రాణమువిడుతునా? అయ్యో! నా నిర్దోషత్వము వెల్లడించుకొనకుండనే? ఎట్లు వెల్లడించుకొందును? నా ప్రాణేశ్వరుడు నాకిక దర్శనమైన నిచ్చినగదా! ఉత్తరము వ్రాయుటకైన నవకాశమిచ్చినగదా! ఆ ఉత్తర మెంతకఠినముగ నున్నది! కొరడాదెబ్బలు చర్మమునే నొప్పించును; కత్తివ్రేటు శరీరమునే ఛేదించును; కాని యీ యుత్తరములోని మాటలు హృదయమునే వ్రక్కలు సేయుచున్నవే! ఏమని వ్రాసినారు? మరల జూతునా!

రుక్మిణీ:—

"ఇంతకాలమునుండియు నీవు యోగ్యురాల వని నమ్మి నిన్నత్యధికముగా ప్రేమించుచుంటిని; గౌరవింపు

చుంటిని. కాని బి. వి. కృష్ణారావు అను నీప్రియుడొకడు నీకు స్వయముగా వ్రాసినయుత్తరమును, అతనికి నీవు మరల జవాబు వ్రాయుటకై యాతని పైవిలాసము వ్రాసిపంపిన పదిరెండు అణాకవరులును నేను నేడు స్వయముగా జూచితిని. ఎన్నాళ్లనుండి యీవిధముగా చరింపుచుంటివోగాని నేటికి నీతుచ్ఛత్వమును కండ్లార గాంచితిని. పాపమెన్నటికైనను బ్రద్దలు కాకమానదు. ఇక నీ యకృత్యమును నీ వేవిధముగను కప్పిపుచ్చుకొనజాలవు. నీ కపట లేఖలను నేనిక నమ్మను. నేటితో నీకును నాకును సరి. గౌతమశాపోపహతయైన అహల్యవలె అచ్చటనే పడియుండుము. ఇది కడసారి జాబు.

తా. గోపాలరావు"

"అయ్యో! ఎంతనిష్కరుణముగ నున్న వీమాటలు! ఆఱువత్సరములు నా సంగతినుండి నాయోగ్యతాయోగ్యతలు గుర్తించియు నీయుత్తరమును చూచినంత మాత్రమున నిట్లు నా పెనిమిటికి నమ్మకము గలుగుట నా పాపముగాని వేఱు గాదు. నా పండువంటికాపురమును భగ్నముచేయుట కెవరిచే నీలేఖలు సృష్టింపబడెనో దైవమున కెరుక. అయ్యో! ఏమి చేయుదును? చచ్చుటకును, బ్రతుకుటకును పాలుపోకున్నది. త్వరపడి ప్రాణములు విడిచిన అపనింద స్థిరపడిపోవును. బిడ్డలగతికులై పోదురు. ప్రాణములపై తీపిచే బ్రదికిన, భర్తకు దూరమై పుట్టినింట పడియుండెడి బ్రదుకు మరణముకంటె నధమమైనది." అని రుక్మిణి పలువిధముల తలపోయుచు సంతతధారగా వెడలెడి కన్నీళ్ల గోట జిమ్ముకొనుచు, నుత్తరము దెస మాచుచు, మరల మరల దుఃఖింపుచు, తాను పిలుపునకు పోవలసినమాటయే మఱచిపోయినది. మేళము వాయించుటకై వచ్చిన భజంత్రీలు వాకిట నిలిచియున్నారు. అరగంటయైనది. గంటయైనది. రుక్మిణి బయటికి రాలేదు. అదేపనిమీద నుండి యుండునని రుక్మిణికొఱ కెవ్వరును వెదకలేదు. కాని యెంతసేపటికిని రుక్మిణి పిలుపుకు బయలుదేరమిచే తండ్రి చూచిచూచి విసిగి లోనికి వచ్చి సీతను జూచి "అమ్మా! అక్కయ్య యేదీ? పేరంటము పిలవడాని కింకా వెళ్లలేదేమి" అనినాడు. అక్కయ్యా, నాన్న పిలుస్తున్నారంటూ సీత అక్కడినుండి బిగ్గరగా నఱచుచు గదిలోనికి వచ్చినది. సీతపిలుపుతో రుక్మిణికి బాహ్యస్మృతి గలిగినది. అవమానకరమైన తన పెనిమిటిజాబు నెవరును జూచుట కామె కిష్టములేదు. కాన ఆయుత్తరమును చప్పున చేతికి దీసికొని నలిపి పిడికిట బట్టుకొనినది. తన దుఃఖము గూడ సీత చూడకుండనుండవలెనని రుక్మిణి తలంచెను; కాని ఆమె కంటినీరు తుడుచుకొను లోపలనే సీత అక్కవద్దకు వచ్చెను. అక్కదుఃఖమును చూడనేచూచెను. కాన బిక్కమొగముతో "ఎందుకే అక్కయ్యా, ఏడుస్తున్నావు" అని తానుగూడ కన్నుల నీరు నించెను. "ఏమీ లేదమ్మా, ఏమీ లేదు. ఎదో మీ బావగారు కోపంగా ఉత్తరం వ్రాస్తే కొంచెం కష్టం తోచింది, అంతే. నాన్నకు చెప్పబోకేం" అని రుక్మిణి లేని యుత్సాహమును దెచ్చుకొని లేచినది. తల్లి లేని సీతకు తానే పెద్ద. తాను పేక్షించిన సీత ముద్దుముచ్చట లెవ్వరివలన దీరును? కాని అపనిందావ్యథచే హృదయము కొండంత భారముగా నున్నను, తనదుఃఖమొగుల కెఱుకపడకుండ మొగమును చన్నీటిచే పలుమాఱు గడిగి, బొట్టు పెట్టుకొని, పెట్టెలోని మేలైన చీర నొకదానిని తీసి కట్టుకొని పిలుపునకు వెళ్లి వచ్చినది. ఏదో విధముగా పేరంట మైపోయినది. ఆ రాత్రి యేదియో నెపము పెట్టి రుక్మిణి భోజనము చేయలేదు. నిద్రగూడ పోలేదు. ఏదియో వివరింపజాలని యావేదనాదుఃఖముతో నిశ గడపినది. ఆ ఒక్కరాత్రికే రుక్మిణి సగమునకు సగము చిక్కిపోయినది. క్రమక్రమముగా నామె తనూలత మఱింత శోషిల్లినది. మొగము కళాహీన మైపోయినది. కంటె తడి యారుటేలేదు. వారముదినము లగునప్పటికి రుక్మిణిపోలికే లేదు. పూర్వపుదినములలో రుక్మిణి ఎప్పుడు చూచినను చేయునిశ్శృంగారము, మాయని మడత. ఇప్పుడో, పిచ్చిది. సర్వదా ఏదియో యోచన. పట్టుమని పది మాటలాడుటే మానుకొనినది. నలుగురిలోనికి రావలెనని యుత్సాహమే లేదు. ఏకాంతమే ఆమె కిష్టము. తల్లి ఆదరణ తక్కువగుటచే పిల్లలుగూడ చాల చెడిపోయినారు. కాని ఆ విషయముగూడ రుక్మిణి మదికి తగులనే లేదు. కాని రుక్మిణి యిట్టి యిహబంధదూరముగా నున్నను, ఆమె నింకను నొక్క ఆశ మాత్రము పీడింపుచున్నది. ఏమన: త్రికరణశుద్ధిగా తాను పవిత్రురాలు; భగవంతుడు

సజ్జనహితుఁడు; తన నిర్దోషత్వ మెఱుకపఱచి యేనాటి కైన తనకు భర్తృసాన్నిధ్యము కలిగింపఁడా యని యామె యాశ. ఆ ఆశాంకురమే యామెను మృత్యువుపాలు గాకుండ రక్షించుచున్నది.

౪

గోపాలరావైన సుఖముగా లేఁడు. ఉద్యోగవశమున పగ లేదియో విధముగ గడచిపోవుచున్నను, రాత్రిని గడపుట యాతనికి బహు దుస్తరముగ నున్నది. రుక్మిణి తన యెడల జూపిన భక్తిశ్రద్ధలకు సంబంధించిన ప్రేమగాథ లెన్నియో ఆతని స్మృతి పథమున నంకితములై యున్నవి. అవి మఱవరాని ప్రేమ చిహ్నములు. తనకంటె నితర దైవము లేదనునంతటి భక్త్యనురాగములతో రుక్మిణి తనను సేవించినది. అట్టి రుక్మిణి సత్ప్రవర్తనకును తా నిప్పుడు ప్రత్యక్షముగా జూచిన లేఖకును నెట్లు సమన్వయము చేయవలెనో ఆతనికి తోఁచలేదు. దుఃఖ మొకవంక, ఆశ్చర్య మొకవంక, కరుణయొకవంక, కాఠిన్య మొకవంక చేరి యాతని మానసమును కల్లోలపెట్టుచున్నవి. ఈ యుత్తర మెవరికో సంబంధించినదై రుక్మిణి నిరపరాధిని యైనచో, తాను వ్రాసినజాబును చూచి రుక్మిణియెంత శోకసంతప్తయై యల్లాడిపోవుచున్నదోయని తలచినప్పు డాతని కనుకొలకులనుండి వెలువడెడి కన్నీటిధారలతో నాతని పర్యంకము తడిసి ముద్దయై పోవుచున్నది. ప్రత్యక్షముగా జూచిన దానికి నివర్తనము లెందులకు? రుక్మిణి నిశ్చయముగా దుశ్శీలయని భావించినప్పు డాతని నేత్రములనుండి యగ్నికణములు రాలుచున్నవి. 'ఛీ ! ఎంత దుర్మార్గకృత్యము చేయుచు నెంతటిసాధుచరితగా నటించి మోసపుచ్చినది!' అని తలంచినప్పు డాత డరరే, స్త్రీహృదయ మెంత యగాధ మని ఆశ్చర్యముగ్ధుడైపోవుచున్నాడు. ఈవిధముగా పొడముచున్న భావపరంపరల కల్లోలముచే నాతనికి రేలు సుఖనిద్రాదాయకములగు విశ్రాంతిసమయములుగా నుండుట లేదు. భూలోకనరక మనుభవించుట కేర్పడిన కాళరాత్రులుగా నుండుచున్నవి. ఇతరులతో జెప్పుకొనిన విచారము తగ్గుటయు, సంతోషము హెచ్చుటయు నైజము. కాని యవమానభరముచే రుక్మిణిగాని, గోపాలరావుగాని తమ మనోగత క్లేశమును నాప్తు లగువారితోగూడ జెప్పుకొనుటకు సాహసింపలేదు. లోలోన తపించి కృశించిపోవుచున్నారు. 'ఏమోయి గోపాలరావూ! ఇట్లా చిక్కిపోతున్నావు?' అని గోపాలరావునుగాని, "ఏమే అమ్మాయి! యిట్లా చిక్కిపోతున్నా"వని రుక్మిణినిగాని బంధుమిత్రు లెవ్వ రడిగినను, ఏమీ లేదనియే సతీపతుల ప్రత్యుత్తరము.

౫

రుక్మిణి యుమ్మలికమునకు కారణము నెఱుగుటకు వేంకటప్పయ్యగారు (రుక్మిణితండ్రి) చాల ప్రయత్నించిరి. కాని అవమానముచే రుక్మిణి తండ్రికి నిజస్థితిని దెలుపలేదు. కాన తాను కొమార్తె నడావిడిగా పిలిపించుటచే నల్లునకు కోపమువచ్చెనేమో యని భావించెను. సీతకు చేయవలసిన వేడుకలన్నియు పూర్తియైనందునను, అల్లునికి కోపముగా గూడ నున్నందువలనను రుక్మిణిని వెంటనే పంపివేయ నెంచి, "నీభార్యాబిడ్డలను విదియ సోమవారమునాడు పంపుచున్నాను" అని మామగారల్లునకు జాబు వ్రాసెను. దానికి ప్రత్యుత్తరముగా, "పంప నక్కరలేదు" అను నొక్కటే ముక్కతో అల్లునివద్ద నుండి జాబు వచ్చినది. వేంకటప్పయ్యగారు గూడ కొంచెము తామసపు మనిషే కాన, 'ఇంట్లో ఆడదిక్కు లేదు కాబట్టి పిలిపించానుగాని వినోదానికి కాదుగదా. ఇందుకే యితని కింతకోప మేమిటి? భార్య కావలసినవాడైతే తీసుకపోతాడు; లేకపోతే లేదు. నాబిడ్డ నాకు సేగా యేమిటి' అని అల్లుని యుత్తరమును రెండుముక్కలుగా చించిపాఱవేసి మాట్లాడకుండ ఊరుకొనినాడు. తండ్రి పంపునని వ్రాసినప్పుడైన పంపమని వ్రాయుదురేమోయని కొండంతయాశతో నున్న రుక్మిణి కా యుత్తర మొకపిడుగుపాటై యామెను పూర్తిగా దుఃఖసముద్రములో ముంచివైచినది. నాటినుండి యామె పూర్తిగా మనుష్యప్రపంచమునకే దూరమైనది. క్రమముగా రుక్మిణి మనోవ్యాధి శరీరవ్యాధిగా పరిణమించినది. మొదట కొంచెముగా జ్వరము; తరువాత నదియే పెచ్చు పెరిగి సంధించి తబ్బిబ్బుమాటలుగూడ పుట్టినవి. వేంక

టప్పయ్యగారు గోపాలరావుకు తంతివార్త నంపి యాతని రాక కెదురుచూచుచుండిరి.

౬

కోటు, తలగుడ్డ వగైరాలు ధరించి గోపాలరావు కచ్చేరికి వెళ్లబోవుచుండ టెలిగ్రఫ్ బంట్రోతు టెలిగ్రామ్ తెచ్చి గోపాలరావున కందించినాడు. "రుక్మిణికి చాలజబ్బుగా నున్నది. జీవించునట్లు లేదు. వెంటనే రావలసినది" అని అందు వ్రాసియున్నటి. "నన్ను రప్పించుటకిది యొకయెత్తు. వీరి పిచ్చిటెలిగ్రాములకు నేను జడిసి పరిగెత్తేవాడను గాను. పాపము! జీవించదట! జీవించక పోయిన ప్రపంచమునకు లోటు లేదు. పాపాత్ముల భారము మోయలేక పరితపించు భూదేవిభారము కొంత తీరగలదు." అని కోపముతో గోపాలరావా తంతివార్తను సొవడిలో విసరికొట్టి కచ్చేరికి వెళ్లిపోయినాడు. అనుమానమువంటి అంతశ్శత్రువును, కోపమువంటి పాప గుణమును వేఱొకటి లేదుగదా! రెండును నేకమై మనుష్యసాధారణమగు కనికరస్వభావమునకే గోపాలరావును దూరముగా జేసివైచినవి. పాపము, బిడ్డలవిషయమున గూడ నాతనికి జాలి గలుగ లేదు.

సాయంత్రమైదుగంటలకు గోపాలరావు కచ్చేరి నుండి యింటికి వచ్చి మనస్సులోనున్న చిందఱవందఱచే బయటికి పోవుటకు మనసొప్పక, తలుపు దగ్గఱగా వేసికొని రెండుచేతులు మెలికవేసి మొగముపై పెట్టుకొని మంచముమీద వెల్లకిల పడుకొనినాడు.

తన తలంపు నిజమో, అబద్ధమో! రుక్మిణికి నిజముగా జబ్బుగా నున్నదో, లేక తన్నురప్పించుటకు పన్నిన పన్నాగమో—అని వేవిధముల యోచింపుచున్నాడు. ఇంతలో బయట నెవరో 'ఎవరండి యింట్లోను' అని కేకవేసి తలుపుత్రోసినట్లు చప్పుడైనది. ఆ చప్పుడు వినగనే గోపాలరావు చివాలున లేచి వాకిలిలోనికి వచ్చి "ఎవరు నీవు?" అన్నాడు.

"నేను సాహేబును. ఇన్‌స్పెక్టరుగారి జవానును"

గోపాలరావు 'దొంగను పట్టుకున్నాను. వీడే ఉత్తరాలు నడిపేవాడై యుండాలె' అని నిశ్చయించి "ఎందుకొచ్చావు" అన్నాడు.

"మహారాజ్? ఒక తప్పొచ్చింది, క్షమించి దయ సేయించాలి."

"ఏమిటి?"

"ఏమీ లేదు మహరాజ్ మా యిన్‌స్పెక్టరుగారి భార్యగారు ఇక్కడ రివిన్యూ యిన్‌స్పెక్టరుగారి యింట్లో మొన్నటిదాకా ఉన్నారు. సరకారుపనిమీద ఈ తెనాలికి పంపిస్తూ మా యిన్‌స్పెక్టరుగారు అమ్మగారికిచ్చి మాట్లాడి ఒంట్లో ఎట్లా ఉందో కనుక్కొని రమ్మని ఒక కవరు యిచ్చారు. రివిన్యూ యిన్‌స్పెక్టరుగారు ఆ కిందటి రోజుననే యీయిల్లు వదలిసారంట. ఆ ఖబరు నాకు తెల్సిందినై. ఇక్కడనే ఉన్నారనుకొని కిటికీలోనుంచి లోపల్కి వేసి పొయ్యాను".

"తలుపు తాళంవేసిఉంటే ఎట్లా వేసిపోయినావు? అట్లా పారేస్తే తప్పుగాదూ?"

"నిజమే మహారాజ్! పారేయరాదు. ఆనాడు దారిలో, వాడి దుంప తెగ, ఒకడు జోస్తీ అయి కొంచెం నిషానీళ్లు తగిల్పించాడు. అందుకల్ల దిల్ అచ్ఛా నహీ. కిటికీతల్పు తీసి ఉంటె వేసి పొయినాన్."

"అయితే మీ అమ్మగారు యీవూళ్లో వీరి యింట్లో యెందుకున్నదీ?"

"ఈ యిన్‌స్పెక్టరుగారి భారియాగారికి మా అమ్మగారు పిన్నమ్మకూతురంట. అయ్యగారు రేపల్లెకు పొయ్యేటప్పుడు అమ్మగారు బయటా ఉండి కొంచెము జబ్బుగా ఉన్నారు. డాక్టరుగారు ప్రయాణంచేయరాదన్నారు. అందుకోసం అమ్మగారిని యిక్కడ ఉంచి అయ్యగారు రేపల్లె వెళ్లినారు."

"మీ అమ్మగారికిప్పుడు జబ్బు నయమేనా?"

"ఆ, జబ్బు నయమే. అమ్మగారు వారంరోజుల క్రిందటనే రేపల్లె వచ్చారు. కవరు అందలేదని అమ్మగారు చెప్పగానే అయ్యకు బడా కోపం వచ్చి ఎక్కడ పారే

శావో తెమ్మని లగాలగీ చేస్తున్నారు. ఈవారంలో కచ్చేరి పని తగిలి యీ తెనాలికి రెండుమాట్లు వచ్చాను. ఎప్పుడొచ్చినా దర్వాజా బందుచేసే ఉన్నది. తమరు యోగ్గి ఉంటే యిప్పించండి మహరాజ్! తమకీ వెయ్యి సలామ్‌లు చేస్తాడు యీ ఫకీర్."

"మీ అమ్మగారి పేరేమి?"

"అది యెంకమ్మ, సుబ్బమ్మ వంటి పేరు గాదండీ! మర్చిపోయినా- సెప్తా ఉండండి. ఆఁ ఆఁ-ప్రియా అని మా అయ్యగారంటారు. కాని అమ్మగారి అసలు పేరు ప్రియంవదమ్మగారంట."

ఆ సమయమున గోపాలరావు కెదురుగా కవి యున్నచో నాతని ముఖమున క్షణక్షణమునకు గల్గిన భావవికారములను చక్కగా వర్ణించియుండును. చిత్రకారు డున్నచో వేయిచిత్రములనైన చిత్రించియుండును. చుట్టచుట్టి విడిచిన త్రాడేవిధముగా వికృతమగునో ఆవిధముగా నా సాహేబునోటినుండి వెలువడిన యొక్కొక్కమాట కాతని హృదయమును చుట్టివైచిన యనుమానపాశము విచ్చిపోజొచ్చినది. రుక్మిణి నిర్దోషత్వము వెల్లడియైనందులకును తన యనుమానము తొలగినందులకును, తనహృదయభారము తీరినందులకును నాతడొక్క క్షణకాలముమాత్రము సంతసమనుభవించెను. కాని యుత్తరక్షణముననే యాతనిచిత్తము పారచింతాసాగరమున నిమగ్నమైపోయినది. నిరపరాధిని యగు రుక్మిణిని దూషించి ఉత్తరము వ్రాయుట, సమాధానము చెప్పుకొనుటకైన నవకాశ మీయకుండుట, మామగారు పంపుదునని వ్రాసినప్పుడైన పంపమని వ్రాయకుండుట, నేడు "రుక్మిణి మిక్కిలి ప్రాణాపాయస్థితిలో నున్న"దని వచ్చినతంతివార్తను నిర్లక్ష్యముగా నలిపిపారవేయుట- ఒకటా, రెండా! ఏపాప మెఱుగని పుణ్యశీల యగు తన యిల్లాలు ఈ యవమానపరంపరకు లోనై యెంత కుందుచున్నదో! ఒకవేళ ఇహలోకమునే వీడినదేమో! అని తలచినప్పుడు గోపాలునకు భోరున నేడుపు వచ్చి కనుకొలకులనుండి కవోష్ణబాష్పములు జలజల రాలినవి. ఒక్కక్షణమైనను నిలువలేదు. నెలదినములనుండి తనకు హృదయశల్యమై బాధించిన యా కవరు నా బంట్రోతు చేతిలో విసరికొట్టి, నేల గొట్టిన తంతివార్తను చేతిలో బట్టుకొని, యధికారికి చూపించి నాల్గుదినములు సెలవు గైకొని, అప్పుడే బయలుదేరనున్న రైలు నెట్లో ప్రయత్నముమీద నందించుకొని మామగారి యూరికేగినాడు గోపాలరావు.

౭

"అమ్మా! సీతాదేవీ! నీవు పుణ్యాత్మురాలవు. ఇద్దఱుబిడ్డలను పెనిమిటిచేతిలో బెట్టి ఆ ప్రాణేశ్వరుని ముఖారవిందం చూస్తూ ప్రాణం విడిచావు. నా కాభాగ్యం లేదు. అయ్యో! అయ్యో! ఎబ్బే, రాముడు ఏమి మంచివాడు. అంతకాలము భార్యతో కాపురముచేసికూడ ఆమె మంచి తెలుసుకో లేకపోయినాడే! తెలుసుకున్నాడూ? తెలిసిఉంటే ఊళ్లో పామరులవాడుకు జడిసి అంత మహా యిల్లాలైన పెళ్లాన్ని వదులుతాడా? ఇదియేమి న్యాయం, నా మొఖం న్యాయం. న్యాయమే కలవాడైతే రాజ్యమే వదలి భార్యనే యేలుకో లేకపోయినాడా? పాపం! పాపం! నిండుచూలాలు అడవిలో దిక్కులేక యెంత యేడ్చింది! ఎవరు మీరు? అప్పుడే నను రమ్మని అడావుడిచేస్తారేం? మావారు రావద్దూ? మా బిడ్డలను నేను గూడ వప్పజెప్పొద్దూ? సీతామ్మవారు యిట్లాగే వచ్చిందా? ఏరీ నా కుశలవులు? రాండి నా కన్నయ్యలూ రాండి మీ నాన్నగారి కొప్పగిస్తా రండి. ఒరే, ఎవరు నీవు రావణుడవా? ఛా, కాదు. రావణు డప్పుడే మాడిపోయినాడు. సీతాదేవి ఉసురుకొట్టింది. వా డెట్లా బతుకుతాడు? వాడుకాదు, వాడుకాదు. వీడు కృష్ణారావు. ఏరీ నా కుశలవులు? నాన్నలూ! నా కన్నయ్యలూ! మీరు సీతా కుశలవుల్లాగ నాన్నతో యుద్ధంచేయవద్దు. ఇదిగో ఈ కృష్ణారావును కొట్టండి కొట్టండి. హీ! హీ! బలేదెబ్బలు తగిలినాయి; చచ్చాడు చచ్చాడు. అదిగో! భూమి ఎట్లా విచ్చిపోయిందో! సీత యెట్లా లోపలికి పోయిందో! అవును, అంత మాట పడ్డాక ఇంకా బ్రతకడమేమిటి? భేష్ భేష్. పాపము! రాముడి ముఖం చూడండి ఎట్లా ఉన్నదో? కత్తివాటు వేసినా నెత్తురు లేదు. భూమి పగిలింది. నేను గూడా సారంగంలోకి పోతున్నా పోతున్నా"అని రుక్మిణి కహర్నిశములొక్కటే సంధిప్రలాపములు. సంధించిన

వారి ప్రేలుడు కర్థ మేమని యనుకొనినను రుక్మిణి వాక్యము లందఱకాశ్చర్యము నే గొలుపుచున్నవి. ఆ వాక్యములు వినుట కూరిజనము సావడి నిండినారు. జబ్బుకు ముందు రుక్మిణి విడువకుండ జదివిన యుత్తరరామాయణమే నేడు రుక్మిణి యిట్టి తబ్బిబ్బుమాట లాడుటకు కారణమని యందఱు భావించిరి. నిజముగా గూడ రుక్మిణి పెనిమిటివద్దనుండి తండ్రికిగూడ జాబు వచ్చినతరువాత యుత్తరరామాయణమును విడిచిపెట్టలేదు. సీతా పరిత్యాగఘట్టములోని పద్యము లెన్నియో ఆమెకు కంఠస్థముగా వచ్చినవి.

పాపము! రుక్మిణి తండ్రి దుఃఖము చూడ శక్యముగాకున్నది. రుక్మిణియు, సీతయు పసినిసుగులుగా నున్ననాడు తల్లి గతించినది. నాటినుండి మరల పెండ్లిమాట తలపెట్టకుండ బిడ్డలను ప్రాణపదముగా పెంచుకొనినాడు వేంకటప్పయ్య. తనకు ఏడుగడ వారే యనుకొని పంచప్రాణము లాబిడ్డలపై నిడుకొని మహాగోముగా బెంచుకొనుచున్నాడు. తల్లి లేని లోపము వారి కేవిధముగను కలిగింపలేదు. అందులో పెద్దబిడ్డ యగుటచేత రుక్మిణిపై ఆయనకు మిక్కిలి ప్రేమ. వినయ విధేయతలు గలదియు, చదువుకొనినదియు గూడ నగుటచేత రుక్మిణియం దాయనకు గౌరవభావము గూడ నధికము. మొగబిడ్డలకు నోచినవాడు కాకపోవుటచేత రుక్మిణీపుత్రుల నిరువుర చూచిన ఆయనకు మహాసంతోషము. ఆ దౌహిత్రుల నిరువురను జూచుకొని నా వంటి పుణ్యాత్ముడు లేడని ఆయన యుబ్బుచుండును. అట్టి తన ప్రేమపాత్రమగు గాదిలికూతురు వేడుకనిమిత్తమై వచ్చి మృత్యువు పాలైపోవుచుండ పాప మా బ్రాహ్మణు డెట్లు భరించును? సీతదుఃఖము చెప్పుటకే సాధ్యముకాదు. తల్లి లేనిబిడ్డలగుటచేత నాయక్కచెల్లెండ్ర కొకరిపై నొకరికి మక్కువెక్కువ. కాన అక్క మంచమెక్కిన తరువాత సీత కడుపునిండ నన్నమును కంటినిండ నిద్రయు నెఱుగదు. తండ్రియు, చెల్లెలును నిట్లన్నము నీళ్లుగానక నల్లాడుచుండ రుక్మిణి మన లోకములోనే లేదు. గోపాలరావుకు తంతి వార్త పంపిన యానాటిరాత్రి రుక్మిణికి పిచ్చిమాటలు మజేంత యెక్కువైనవి. వైద్యులకు బంధువులకు గూడ నాశ లడుగంటినవి. "ఎంత కఠినాత్ముడో పెనిమిటి రాలేదు. ఈ పిల్లప్రాణమంతయు నాతనిమీదనే యున్నది. ఆ మొగుడిని చూడడానికే జీవాత్మ నిలిచియున్న" దని యందఱనుకొనుచున్నారు.

౮

రాత్రి పదునొకండు గంటలైనది. ఇంట జబ్బుమనిషి యున్నప్పుడు తలుపులు మూసికొని సుఖముగా నిద్రించువా రెవ్వరు! కాన తలుపులు తీసియే యున్నవి. అందఱు మేలుకొనియే యున్నారు. వాగివాగి రుక్మిణికి హీనస్వరము పడిపోయినది. ఇంతలో ధణాధణమని గుఱ్ఱపుబండి వచ్చి వాకిట నిలిచినది. కోటు లేదు, పైన నుత్తరీయము లేగు. పిచ్చివానివలె గోపాలరావు గుఱ్ఱపుబండిలోనుండి క్రిందకు దుమికి యొక్కయుదుటునవచ్చి రుక్మిణి మంచముపై బడి, ఆమె వక్షస్థలమున తన తలను మోపి, "రుక్మిణీ! నీవు పరమపతివ్రతవు; నేనే యపరాధిని. నన్ను క్షమించవూ?" అని బోరున నేడ్చినాడు. కర్ణపేయములగు నా వాక్కులు రుక్మిణి మహావ్యాధి కమృతగుళికలైనవని వేఱుగ చెప్పవలెనా?